

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Архитектонски факултет

НАСТАВНО И НАУЧНО – УМЕТНИЧКОМ ВЕЋУ

Предмет: Реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата Дамјана Балкоског

Одлуком Наставног и научно-уметничког већа Факултета бр. 01-643/2.8.4 од 15.04.2024. године, именовани су чланови Комисије за преглед, оцену и одбрану докторске дисертације кандидата Дамјана Балкоског под насловом:

„Примена концепта ‘стварања места’ у процесу одрживе урбане трансформације пограничних градова Републике Северне Македоније“

После прегледа достављене Дисертације и других пратећих материјала и разговора са Кандидатом, Комисија је сачинила следећи

РЕФЕРАТ

1. УВОД

1.1 Хронологија одобравања и израде дисертације

Кандидат је школске 2017/2018. године уписао студијски програм Докторских академских студија – Архитектура и урбанизам и у дефинисаним роковима положио све испите предвиђене предметним студијским програмом.

На основу члана 106. Статута Универзитета у Београду - Архитектонског факултета („Сл. билтен Факултета”, бр. 129/22-пречишћен текст), а у вези са чланом 26. Правилника о докторским студијама („Сл. билтен АФ”, бр. 122/20) и Одлуком Већа докторских студија Архитектонског факултета у Београду од 15. априла 2024. године, Наставно и научно-уметничко веће Факултета је, на седници одржаној дана 22. априла 2024. године, донело одлуку број 01-643/2-8.4 којом је образована Комисија за оцену научне заснованости теме докторске дисертације кандидату Дамјан Балкоски, мастер инжењера архитектуре, под насловом „Примена концепта ‘стварања места’ у процесу одрживе урбане трансформације пограничних градова Републике Северне Македоније“ у саставу:

- Др Александра Ђукић, редовни професор
Универзитет у Београду – Архитектонски факултет
- Др Владимир Михајлов, ванредни професор
Универзитет у Београду – Архитектонски факултет
- Др Дивна Пенчић, редовни професор
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопље – Архитектонски факултет

На основу члана 108. Статута Универзитета у Београду – Архитеконског факултета („Сл. билтен АФ”, бр. 129/22 – пречишћен текст) и члана 30. Правилника о докторским студијама на Универзитету у Београду („Сл. гасник УБ”, бр. 122/20) и сагласности Већа научних области грађевинско-урбанистичких наука Универзитета у Београду од 02. новембра 2021. године, Наставно и научно-уметничко веће Факултета је, на седници одржаној 29. новембра 2021. године, донело одлуку број 01-2011/2-5.1 да се Дамјану Балкоском, мастер инжењеру урбанизма, одобрава рад на теми докторске дисертације, под насловом „Примена концепта ‘стварања места’ у процесу одрживе урбане трансформације пограничних градова Републике Северне Македоније“ и да се за ментора именује др Александра Ступар, редовни професор Универзитета у Београду – Архитектонског факултета.

Марта 2024. године, завршену докторску дисертацију кандидата је, уз сагласност ментора, као и потврђену оригиналност проверену према процедури Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду и објављен рад у часопису категорије М22 повезан са садржајем докторске дисертације, предао на Веће докторских студија. На основу члана 109. и члана 110. Статута Универзитета у Београду - Архитектонског факултета у Београду („Сл. билтен АФ”, бр. 119/18) а у вези са чланом 37. Правилника о докторским студијама на Универзитету у Београду – Архитектонском факултету („Сл. билтен АФ”, бр. 122/20) и Одлуком Већа докторских студија Факултета од 15. априла 2024. године, Наставно и научно - уметничко веће Факултета је, на седници одржаној дана 22. априла 2024. године, донело одлуку број 01-643/2-8.4 да се образује Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата насловом „Примена концепта ‘стварања места’ у процесу одрживе урбане трансформације пограничних градова Републике Северне Македоније“, у саставу:

- Др Александра Ђукић, редовни професор
Универзитет у Београду – Архитектонски факултет
- Др Владимир Михајлов, ванредни професор
Универзитет у Београду – Архитектонски факултет
- Др Дивна Пенчић, редовни професор
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопље – Архитектонски факултет

1.2. Научна област дисертације

Докторска дисертација припада образовно-научном пољу *техничко-технолошких наука*, научној области Урбанизам, ужој научној области Урбанистичко пројектовање, за коју је матичан Архитектонски факултет у Београду. Ментор предметне дисертације је др Александра Ступар, редовни професор Универзитета у Београду Архитектонског факултета. Списак радова који квалификују проф. др Александру Ступар за ментора докторске дисертације:

1. Balkoski D., Lalovic K., **Stupar A.**, Mihajlov V., Pencic D. (2023) Opportunities for the Transformation of Border Towns into Sustainable Systems in the Republic of North Macedonia by Applying the Integral Theory, Sustainability 15(17), 12713, <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/17/12713> (M22)
2. Simic, I., **Stupar, A.**, Grujicic, A., Mihajlov, V., Cvetkovic, M. (2022) The Transformation of Dorćol Power Plant: Triggering a Sustainable Urban Regeneration or Selling the Heritage? Sustainability, 14, 523, <https://doi.org/10.3390/su14010523> (M22)

3. Jovanović, P., **Stupar, A.** (2021) The emerging community planning in the super-blocks of New Belgrade. *Urban Design International*, <https://doi.org/10.1057/s41289-021-00169-3> (M23)
4. Trgovčević, F., **Stupar, A.**, Ivanović, M., Susman, R. (2020) Toward Flood Resilience in Serbia: The Challenges of an (Un)Sustainable Policy. *Sustainability*, 12(17), 7228, <https://doi.org/10.3390/su12177228> (M22)
5. **Stupar, A.**, Jovanović P, Vojvodić Ivanovic J. (2020) Strengthening the Social Sustainability of Super-Blocks: Belgrade's Emerging Urban Hubs. *Sustainability*, 12(3), 903, <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/3/903> (M22)
6. **Stupar, A.**, Mihajlov, V., Lalović, K., Colic, R., Petrovic, F. (2019) Participative Placemaking in Serbia: The Use of the Limitless GIS Application in Increasing the Sustainability of Universal Urban Design, *Sustainability*, 11(19), 5459, <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/19/5459> (M22)
7. Djukić, A., **Stupar, A.**, Antonić, B. (2018) The consequences of urban policies in socialist Yugoslavia on the transformation of historic centres: the case study of cities in Northern Serbia. *Journal of Housing and the Built Environment*, 33(3 – September), 555-573, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10901-018-9612-7> (M22)
8. Dogan, E., **Stupar, A.** (2017) The Limits of Growth: A Case Study of Three Mega Projects in Istanbul. *Cities* 60 (A), 281–288, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264275116306059> (M21a)
9. **Stupar, A.**, Mihajlov, V., Simic, I. (2017) Towards the Conceptual Changes in Architectural Education: Adjusting to Climate Change, *Sustainability*, 9(8), 1355, <https://www.mdpi.com/2071-1050/9/8/1355/htm> (M22)
10. Simic, I., **Stupar, A.**, Djokic, V. (2017) Building the Green Infrastructure of Belgrade: The Importance of Community Greening, *Sustainability*, 9(7), 1183, <https://www.mdpi.com/2071-1050/9/7/1183/htm> (M22)
11. **Stupar, A.**, Mihajlov, V. (2016) Climate Change Adaptation In Serbia: The Role Of Information Networks, *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 33, 1, 37 – 59, http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/2016/cilt33/sayi_1/37-59.pdf (M23)
12. **Stupar, A.** (2015) Cold War vs. Architectural Exchange: Belgrade beyond the confines?, *URBAN HISTORY*, 42, 4, 662 - 645, <https://www.cambridge.org/core/journals/urban-history/article/cold-war-vs-architectural-exchange-belgrade-beyond-the-confines/401349D5BDFD5F05F2D6444230DE0C07> (M23)
13. Milakovic, M., **Stupar A.** (2022). An analysis of the bicycle network in Banjaluka: Physical vs. digital infrastructure, *Spatium*, 47, 32-41, <https://doi.org/10.2298/SPAT210726001M> (M24)
14. Ivanovic Vojvodic J, **Stupar A.** (2015) Knowledge-based innovation and the city: The case of Belgrade, *Spatium* 34, 35 - 45, http://www.iaus.ac.rs/upload/download/spatium/Spatium%2034_.pdf (M24)
15. **Stupar, A.**, Čamprag, N., Doğan, E., Polić, D. (2023) 2021/22 European Capital of Culture: Inclusive Culture-Led Branding of Novi Sad?. In Čamprag, N., Uğur, L., Suri, A. (Eds.), *Rethinking Urban Transformations. A New Paradigm for Inclusive Cities*, Springer, 149-166. (M13)
16. **Stupar, A.**, Mihajlov, V., Simić, I. (2020) (R)urban Synergy vs. Climate Change: The Impact of ICT Networks on the Process of Adaptation and Mitigation. In A. Krstić-Furundžić, & A. Djukić (Eds.), *Handbook of Research on Urban-Rural Synergy Development Through Housing, Landscape, and Tourism* Hershey, PA: IGI Global, pp. 261-279. <https://www.igi-global.com/chapter/rurban-synergy-vs-climate-change/242081> (M13)

1.3. Биографски подаци о кандидату

Дамјан Балкоски рођен је 1994 године у Скопљу. Дипломирао (2015.) и магистрирао (2017.) на Архитектонском Факултету на МИТ Универзитету – Скопље, смер Урбанизам. Докторант на Универзитету у Београду, Архитектонски факултет на катедри за Урбанизам од 2017. У својим истраживањима обрађује теме о трансформацији јавних простора, урбаној морфологији и типологији, “placemaking” и о развоју и трансформацији пограничних градова.

Члан је Асоцијације архитеката Македоније (ААМ) од 2018. године. Учествовао је на бројним међународним и националним конференцијама о урбанизму, као и на архитектонским изложбама.

На пољу научно-истраживачке делатности, он је аутор или коаутор преко 30 научно-истраживачких радова, сви објављени у међународним и националним часописима за архитектуру и урбанизам. Аутор је 2 књиге из области урбане ревитализације и урбане морфологије и типологије јавних простора. Стручни сарадник је националног часописа ПОРТА 3 о грађевини, архитектури и екологији. Члан је Македонске мреже градских морфолога (ММГМ).

На пољу стручно-апликативне делатности, аутор је неколико урбанистичких и пројектанских пројеката, који су представљени на Бијеналу македонске архитектуре БИМАС 23 и на Балканском Архитектонском Бијеналу – БАБ.

На пољу академско-образовне делатности, био је ментор на интернационалној архитектонској радионици, као и ментор на више националних архитектонских радионица. У периоду од 2021. до 2022., кандидат је ментор на више радионица за урбанизам које су одржане у више школа у Скопљу и у Македонији. Члан је жирија у комисији националног архитектонског конкурса који је организовала “Еurope House Скопје” (2023).

Добитник је на 2 узастопне награде и признања за најбољег студента генерације током студирања на МИТ Универзитету – Скопље (2013 и 2014). Добитник је и награде за најбољи научни рад на интернационалној научној конференцији GREDIT, 2022 године.

2. ОПИС ДИСЕРТАЦИЈЕ

2.1. Садржај дисертације

Дисертација под насловом „Примена концепта стварања места у процесу одрживе урбане трансформације пограничних градова Републике Северне Македоније“ има укупно 357 страна. Основни текст дисертације је подељен у 5 поглавља и броји 305 страна. У дисертацији су коришћене 375 референце које су наведене након основног текста на 25 страна. Листа референци састоји се од 268 библиографских јединица, 35 докумената и стратегија, 9 интернет извора и 63 примарних извора. Испред основног текста дисертације налази се резиме на српском и енглеском језику, изјава захвалности и детаљан садржај. У завршеном делу дисертације налази се списак литературе, илустрација и табела, биографија аутора и пратеће изјаве. Дисертација садржи 198 илустрација и 57 табела.

У наставку текста је дат садржај дисертације.

САДРЖАЈ

I Увод

1. <u>Уводне напомене о теми</u>	4
1.1. Предмет и проблем истраживања	8
1.2. Циљеви истраживања	11
1.3. Задаци истраживања	12
1.4. Хипотезе истраживања	13
1.5. Научно методолошки аспекти истраживања	15
1.6. Научна оправданост и очекивани резултати истраживања	27

II Теоријска основа истраживања

2. <u>Дефинисање кључних појмова и концепата</u>	30
2.1. Пограничне области и региони	30
2.1.1. Битније европске студије и пројекти за пограничне регионе	34
2.1.2. Просторна и прекогранична интеграција	35
2.1.3. Одржива прекогранична интеграција	43
2.1.4. Погранични градови	46
2.2. Одрживи развој	50
2.2.1. Преглед развоја идеје одрживости	50
2.2.2. Друштвена одрживост	56
2.2.3. Еколошка одрживост	63
2.3. Стварање места (<i>placemaking</i>)	69
2.3.1. Стандардно стварање места	71
2.3.2. Тактичко стварање места	74
2.3.3. Креативно стварање места	77
2.3.4. Стратешко стварање места	79

III Преглед кључних тема и феномена

3. <u>Савремени мали градови и концепт <i>стварања места</i></u>	84
4. <u>Ка урбаној одрживости пограничних подручја</u>	92
4.1. Постизање друштвене одрживости	93
4.2. Постизање еколошке одрживости	106
5. <u>Концепт <i>стварања места</i></u>	115
5.1. Урбано брендирање	116

5.2. Транскултуралност и транслокализам	120
5.3. Урбани идентитет, урбана средина и припадност месту	123
5.4. Примена принципа <i>стварања места</i>	124
IV Студија случаја	
6. <u>Природно-географске карактеристике Источног региона РСМ</u>	145
7. <u>Погранични градови Источног региона РСМ и њихово умрежавање</u>	149
8. <u>Просторно-функционалне карактеристике јавних простора</u>	162
8.1. Крива Паланка	163
8.2. Македонска Каменица	180
8.3. Делчево	197
8.4. Пехчево	210
8.5. Берово	219
8.6. Дојран	234
V Закључна разматрања	
9. <u>Препоруке за имплементацију концепта <i>стварања места</i> на јавним просторима</u>	251
9.1. Крива Паланка	259
9.2. Македонска Каменица	266
9.3. Делчево	273
9.4. Пехчево	281
9.5. Берово	284
9.6. Дојран	290
10. <u>Препоруке за примену друштвених и еколошких мера у пограничним градовима</u>	295
11. <u>Значај резултата са теоријског и практичног становишта</u>	304
12. <u>Органичења истраживања</u>	309
13. Списак извора и литературе	312
14. Попис слика и попис табела	337
Биографија аутора	
Изјава о ауторству	
Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада	
Изјава о коришћењу	

2.2. Кратак приказ појединачних поглавља

Докторска дисертација се састоји од три основна дела: увода, централног дела који садржи приказ и интерпретацију резултата истраживања, и закључних разматрања.

У **уводу** су приказани уводне напомене о теми у којима се дефинишу предмет и проблем истраживања, циљеви истраживања, задаци истраживања, постављају се научне хипотезе истраживања и научно методолошки аспекти истраживања. На крају ове целине дефинишу се научна оправданост и очекивани резултати истраживања.

Централни део обухвата три целине, односно поглавља од два до четири.

У **другом поглављу** идентификују се, дефинишу и анализирају концепти пограничних области, одрживи развој градова са посебним нагласком на друштвеној и еколошкој одрживости и концепту стварања места са свим својим под-типovima. Прва под-тачка обухвата дефинисање и разрађивање пограничних географских области. На почетку се представља историјски развој истраживања о пограничним регионима, а затим се приказује неколико важнијих европских студија и пројеката за пограничне регионе, који омогућавају свеобухватнији преглед и разумевање феномена државних граница и њихов утицај на економске и политичке односе између држава. Након тога се приступа теоретском објашњавању и анализи концепата просторне и прекограничне интеграције као и анализи типова пограничних градова у Европи. Ови подаци су од велике важности за будућа истраживања за Републику Северну Македонију, њено повезивање са околним европским земљама и трансформацију пограничних градова у одрживе центре микроевропе. У другој под-тачки овог поглавља приступа се анализи и разрађивању идеја одрживог развоја. На почетку се даје историјски преглед појаве идеје о одрживом развоју и најзначајнијих докумената у вези са тим на светском и европском нивоу. Главни фокус у овом истраживању је на концептима друштвене и еколошке одрживости због дефинисаних истраживачких циљева, задатака и хипотеза. У сагласности са тиме, следеће под-тачке се теоретски анализирају у односу на ова два вида одрживости. Подаци анализа представљају базу за даље студије одабраних европских градова, који су постигли друштвену и еколошку одрживост, у циљу увида у могуће смерове постизања одрживости и имплементацију стратегија и мера. Трећа под-тачка обухвата анализу концепта стварања места, који је главни фокус докторске тезе и у њој се дефинишу и обрађују 4 типа стварања места, њихове карактеристике и могући начини примене на разним јавним просторима.

У **трећем поглављу** представљена је анализа феноменологије истраживачких тема – погранични градови, одрживи развој и ‘стварања места’, са теоријског и практичног аспекта. Уз преглед успешних примера имплементације, наглашава се веза између концепта ‘стварања места’ и стратегија друштвене и еколошке одрживости у пограничним градовима. Ово поглавље је састављено од три тачке, свака је намењена истраживањима из посебног аспекта. Најпре, у тачки број 3, на теоријском нивоу описује се положај малих градова у глобалном свету и њихове конкурентске могућности према великим градовима – метрополама. Такође, износе се ставови и подаци светских научних ауторитета о могућим трансформацијама малих градова и њиховом прерастању у узбудљиве и креативне центре микрорегиона. У следећој, четвртој тачки, обавља се анализа селектованих градова са два аспекта: имплементација мера за постизање друштвене одрживости и имплементација мера за постизање еколошке одрживости. У тачки 5 приступа се анализи селектованих градова, који имају успешну имплементацију концепта ‘стварања места’, и објашњавању неколико урбанистичко-социолошких аспеката, који су повезани са концептом ‘стварања места’.

Четврто поглавље представља студију случаја, у којој се детаљно приказују и анализирају погранични градови у РСМ и обавља се евалуација постојећег стања њихових јавних простора. У поглављу се обављају прва два задатка: 1) идентификација мреже основних типова јавних простора, за сваки град појединачно и 2) дефинисање просторно-функционалних специфичности јавних простора и одрживости њихових промена. Поглавље је састављено од три тачке. У тачкама 6 и 7 приказују се основне просторне, природно-географске и демографске карактеристике планских региона, којима припадају градови који су предмет истраживања, и такође, даје се и приказ њихове међусобне локалне повезаности као и регионална инфраструктурна повезаност градова у РСМ са суседним пограничним градовима у Р. Бугарској и Р. Грчкој. У тачки 8 приказују се просторно-функционалне карактеристике јавних простора у 6 градова РСМ, кроз спроведене теренске анализе, испитивања и евалуацију. Крај овог поглавља означава и крај целокупних теоретских и практичних истраживања о темама у областима пограничних градова, стварања места и одрживом развоју. Резултати анализа су били употребљени током формирања нових препорука за имплементацију у градовима и њиховим јавним просторима, који су приказани у петом поглављу.

Закључна разматрања резимирају кључни резултати истраживања, дискутује се о хипотезама и дају препоруке за даља истраживања. У овом поглављу се приказују резултати истраживања и изводе се коначне препоруке, формиране као нови предложени модели. На бази резултата од овог истраживања и предложеним моделима, приказане су будуће перспективе спроведеног истраживања и примена модела за унапређивање јавних простора у градовима. Препоруке презентоване у овом поглављу би могле послужити као практични водич за градове који циљају на прекограничну сарадњу са суседним градовима и на одрживост и активацију јавних простора.

3. ОЦЕНА ДИСЕРТАЦИЈЕ

3.1. Савременост и оригиналност

У докторској дисертацији кандидат је остварио значајан научни допринос у научној области Урбанизам, односно ужој научној области Урбанистичко пројектовање. Оригиналност дисертације огледа се у приступу теми која успоставља везу између три истраживачке области: погранични градови – друштвена и еколошка одрживост – стварање места. Ове релације представљају основу за испитивање могућности просторно-функционалне трансформације јавних простора одабраних 6 градова у дисертацији, као и за формирање нових смерница за успостављање вишег нивоа друштвене и еколошке одрживости.

Оригиналност дисертације проистиче из начина на који се три научне области: погранични градови – друштвена и еколошка одрживост – стварање места, повезују кроз успостављање специфичних и конкретних принципа анализе простора кроз спровођење теренских метода за анализу локације којима се омогућава „читање“ градског простора, а затим и креирање модела за спровођење акција и мера за одрживу трансформацију градова. Нови модели и препоруке могу се класифицирати у 3 нивоа:

- 1) Локални ниво – модели и препоруке за унапређивање јавних простора путем имплементације концепта стварање места
- 2) Градски ниво – препоруке за постизање еколошке и друштвене одрживости градова
- 3) Регионални ниво - препоруке за повећавање прекограничне сарадње пограничних градова из РСМ, Р. Србије, Р. Бугарске и Р. Грчке

На локалном нивоу, оригиналност теме се огледа у креирању новог типа модела са препорукама за унапређивање јавних простора у пограничним градовима. Модел се фокусира на побољшање постојећих аспеката јавних простора, који су добили негативну или неутралну оцену током испитивања, док се аспекти који су добили позитивну задржавају и кроз нове препоруке усавршавају.

На градском нивоу, оригиналност се огледа у дефинирању препорука за постизање еколошке и друштвене одрживости. Ове препоруке се фокусирају на дефинисање и искоришћавање локалних потенцијала и њихово стављање у функцију одрживог развоја. Због специфичних подручја у којима се градови налазе у склопу Источног географског региона РСМ, као и због типологије самих градова у односу на границу, препоруке за градове груписане су у 3 групе: 1) транзитни град поред граничног прелаза (Крива Паланка); 2) градови са међусобно малом удаљеношћу у планинском пределу (Македонска Каменица, Делчево, Пехчево и Берово); 3) туристички град поред језера и граничног прелаза (Дојран).

На регионалном нивоу, оригиналност се огледа у дефинирању препорука за повећавање прекограничне сарадње пограничних градова између РСМ и суседних држава. У сагласности са постојећим просторно-функционалним, географским, природним и културним вредностима и економским карактеристикама пограничног региона, дају се препоруке за формирање 4 нова потенцијална функционална микроевроподручја (МЕП).

Трансформација пограничних градова у РСМ у отворене урбане центре нових евро-региона представља савремену тему, битну за РСМ. Помоћу ове трансформације ће се омогућити да погранични градови прерасту у кохезиони елемент заједничког организованог евро простора.

Избор актуелног проблема истраживања као и главни изазов за обраду теме представља начин на који погранични простори могу да прерасту у конкурентне градове који имају могућност евроинтеграција на регионалном нивоу, уз уважавање заједничких потенцијала. Конкурентност градова ће се постићи помоћу креирања мера за примену концепта „стварања места“, вођених друштвено и еколошки одрживим стратегијама, при чему ће градови бити у заједничком одрживом систему функционисања.

3.2. Осврт на референтну и коришћену литературу

Кандидат је у оквиру докторске дисертације користио обимну литературу и изворе из области урбанизма, као и области одрживог развоја и екологије. Избор, обим и квалитет библиографских јединица указује на то да је кандидат упознат са кључним теоријским ставовима, као и са релевантном материјом у области коју истражује, те да на одговарајући начин користи изворе за аргументацију својих ставова и извођење сопствених закључака.

Заснована на сложеном референтном оквиру, дисертација је омогућила сагледавање функционисања пограничних градова у оквирима географског региона просторно-функционалних специфичности јавних простора и ниву друштвене и еколошке одрживости градова. У вези са тим, коришћена литература обухвата неколико тематских група.

Прва тематска група обухвата литературу која се бави са пограничним областима и регионима. Коришћена литература дефинише концепте пограничних региона, односно градове који се налазе у тим регионима и типове просторне и прекограничне интеграције. Поред тога, дат је и приказ значајнијих европских студија и пројеката за пограничне регионе који омогућавају свеобухватнији преглед и разумевање феномена државних граница и њихов утицај на економске и политичке односе између држава. Подаци обрађени у овој тематској групи представљају основ

за будућа истраживања за Републику Северну Македонију и њено повезивање са околним европским земљама.

Основне јединице коришћене у оквиру ове групе су:

- ESPON (2013), *METROBORDER Cross-border Polycentric Metropolitan regions*, Luxemburg: ESPON.
- ESPON (2020), *ESPON FUORE – Functional Urban Areas and Regions in Europe, Monitoring and Tools, Final Report*, Luxemburg: ESPON
- INTERREG EUROPE (2021), *INTERREG EUROPE 2021–2027. Cooperation Programme document Final version*.
- Hardi, T., Uszkai, A. (2017), “Theoretical Models of Cross-border Integration”, *Social Studies* 1/2017, стр. 9–30.
- Kurowska-Pysz, J., Castanho, R. A., & Loures, L. (2018), “Sustainable Planning of Cross-Border Cooperation: A Strategy for Alliances in Border Cities”, *Sustainability*, MDPI, vol. 10 (5), стр. 1–26.
- Sohn, C. (2014), “The Border as a Resource in the Global Urban Space: a Contribution to the Cross-Border Metropolis Hypothesis”, *International Journal of Urban and Regional Research* 38 (5): стр. 1697–1711. doi: 10.1111/1468–2427.12071.
- Sohn, C., Lara-Valencia F. (2013), “Borders and cities: perspectives from North America and Europe”, Taylor & Francis Group in *Journal of Borderlands Studies*, стр. 181–190.
- Sohn, C., Ritel, B., Walther, O. (2009), “Cross-border metropolitan integration in Europe: the case of Luxembourg, Basel, and Geneva”, *Environment and Planning C: Government and Policy*, vol. 27, стр. 922–939.

Друга тематска група обухвата литературу која се бави са концептима одрживог развоја, са нагласком на друштвену и еколошку одрживост. Коришћена је у циљу да би се приказао историјски преглед појаве идеје о одрживом развоју и најзначајнијим процесима на светском и европском нивоу. Поред секундарних извора литературе, издвајају се и примарни извори, који су омогућили преглед зачетака идеје о одрживом развоју. Главни фокус истраживања у овом делу је на концептима друштвене и еколошке одрживости. Основне јединице коришћене у оквиру ове групе су:

- World Commission on Environment and Development (1987), *Our common future*, Oxford University Press.
- UN – HABITAT (2007), *Inclusive and sustainable planning: a guide for municipalities*, vol. 1-4
- ESDP (1999), *Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*, Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities.
- EC (2010), *EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Brussels (3. 3. 2010).
- OISD (2009), *Measuring the Social Dimension of Sustainable Development*, Oxford Brookes University, UK.
- Social life (2012), “DESIGN FOR SOCIAL SUSTAINABILITY”, London, UK: Young Foundation.
- Colantonio, A., Dixon, T. (2011), *Urban Regeneration and Social Sustainability: Best Practice from European Cities*, Wiley-Blackwell, London, UK.
- Polese, M., Stren, R. E. (2000), “The social sustainability of cities: Diversity and the management of change”, *Can. Public Policy*, vol. 27, pp 3.
- Soma, A. M., Pandit, R. K. (2013), „Urban Transformation and Role of Architecture towards Social Sustainability“, *Int. J. Eng. Res. Dev.*5, стр. 16–20.

Трећа тематска група обухвата литературу која се бави са концептом стварања места. У докторској дисертацији концепт стварања места је приказан и анализиран у оквиру примарне и секундарне литературе у којима се дефинишу и обрађују 4 типа стварања места, њихових карактеристика и могућих начина примене на разним јавним просторима. У оквиру концепта стварања места, као повезујући елементи обрађени су концепти: урбано брендирање, урбани идентитет и транскултура. Основне јединице коришћене у оквиру ове групе су:

- Anholt, S. (2010), "Places, identity, image and reputation", London: Palgrave Macmillan
- Gehl, J. (2010), "Cities for people", Washington: Island press.
- Gehl, J. (2011), "Life between buildings", Washington: Island press.
- Hou, J. (2013), Transcultural Cities: Border-Crossing and Placemaking, New York: Routledge
- Markusen, A., & Gadwa, A. (2010), Creative Placemaking, Washington, DC: National Endowment for the Arts. White paper for The Mayor's Institute on City Design.
- Richards, G. & Palmer, R. (2010), "Eventful cities, Cultural management and urban revitalization", Elsevier Limited.
- Richards, G. & Duif, L. (2019), "Small Cities with Big Dreams: Creative Placemaking and Branding Strategies", London: Routledge
- Wyckoff, M., Neumann, B., Pape, G. & Schindler, K. (2015), "PLACEMAKING AS AN ECONOMIC DEVELOPMENT TOOL", MSU Land Policy Institute.

Посебну тематску групу чине извори и литература која је коришћена у циљу добијања и приказивања основних просторних, географских и демографских података о источном региону РСМ, пограничним градовима и њиховој интеррегионалној и међусобној инфраструктурној повезаности, од којих су најважнији извори:

- „Генерален урбанистички план на град Крива Паланка, плански период 2011–2021“ (2011), Општина Крива Паланка.
- „Генерален урбанистички план на град Македонска Каменица, плански период 2015–2025“ (2016), Општина Македонска Каменица.
- „Генерален урбанистички план на град Делчево“ (у фази израде), Општина Делчево.
- „Генерален урбанистички план на град Пехчево, плански период 2015–2020“ (2015), Општина Пехчево.
- „Генерален урбанистички план на град Берово, плански период 2010–2020“ (2009), Општина Берово.
- „Генерален урбанистички план на Нов Дојран, плански период 2017–2027“ (2017), Општина Дојран.
- Општина Крива Паланка (2015), „Стратегија за локален развој на Општина Крива Паланка 2015–2020“.
- Општина Македонска Каменица (2015), „ЛЕАП на Општина Македонска Каменица“.
- Општина Берово (2014), „Стратегија за локален економски развој на Општина Берово за периодот 2014–2019“.
- Општина Делчево (2014), „Стратешки план за локален економски развој“.
- Општина Дојран (2012), „ЛЕАП на Општина Дојран“.
- Општина Пехчево (2018), „Стратегија за развој на руралниот туризам на Општина Пехчево за периодот од 2018–2023“.
- РЕД (2015), „Програма за развој на Источниот плански регион 2015–2019“, Скопје.
- Центар за развој на Источен плански регион (ЦРИПР) (2021), „Програма за развој на Источен плански регион 2021–2026“, Штип, РСМ.

- Центар за развој на североисточен плански регион (ЦРСИПР) (2020), „Програма за развој на Североисточен плански регион 2021–2026“, Швајцарска агенција за развој и соработка, РСМ.
- Центар за развој на Југоисточен плански регион (ЦРЈИПР) (2021), „Програма за развој на Југоисточен плански регион 2021–2026“, Струмица, РСМ.

3.3. Опис и адекватност примењених научних метода

У оквиру рада на докторској дисертацији кандидат Дамјан Балкоски применио је више истраживачких метода у циљу провере научних хипотеза. Оне су адекватно одабране у односу на предмет и циљеве истраживања. Због обимности и сложености проблематике која се истражује у докторској дисертацији истраживање је базирано на више квалитативних и квантитативних метода.

Теоретским делом рада је обухваћен преглед теорија и публикованих радова из области пограничних области, региона и градова, одрживог развоја и концепта стварања места, као и дефинисања кључних појмова и критеријума за евалуацију тренутног стања одабраних градова. Овај део базира се на квалитативним научним методама као што су: систематични преглед примарне и секундарне литературе и метод критичке анализе који су коришћени у циљу прикупљања библиографских јединица и извора из више научних области.

Посебна целина у теоретском делу дисертације представља анализа феноменологије истраживачких тема – пограничних градова, одрживог развоја и „стварања места“. Уз преглед успешних примера имплементације, наглашава се веза између концепта „стварања места“ и стратегија друштвене и еколошке одрживости у пограничним градовима. И у овој целини су коришћени искључиво квалитативни научни методи као: 1) Метода систематичног прегледа примарне и секундарне литературе, како би се остварио увид у феномене везане за три главне истраживачке теме. У циљу свеобухватне анализе, ради се преглед искустава европских пограничних градова који имају успешну примену концепта „стварања места“, као и друштвену и еколошку одрживост. Најзначајније примарне изворе о концепту „стварања места“ представљају плански документи, приручници и стратегије које су издали различити светски и европски универзитети, познати урбанистички бирои, фирме и међународна удружења која се баве овом темом; 2) Метод анализе података – који се користи у циљу добијања увида у функционалне карактеристике одабраних градова, њихових јавних простора и манифестација феномена на просторном нивоу; 3) Метод критичке анализе, који је коришћен за истраживање праксе и искустава у области примене концепта „стварања места“ и примене друштвених и еколошких мера у интернационалном контексту. У оквирима овог метода дефинисано је 5 критеријуми по којима су одабрани европски градови за анализу.

Након изложеног теоретског дела истраживања приступило се спровођењу студију случаја, у којој се детаљно приказују и анализирају погранични градови у РСМ и обавља се евалуација постојећег стања њихових јавних простора. У студији случаја обављају се прва два дефинисана задатка који су спроведени на регионалном и локалном нивоу. На регионалном нивоу, коришћени су методи за преглед и анализу примарне и секундарне литературе, у циљу добијања и приказивања основних просторних, географских и демографских података о источном региону РСМ, пограничним градовима и њиховој интеррегионалној и међусобној инфраструктурној повезаности. На локалном нивоу, коришћени су теренски научни методи. Целокупно истраживање се састоји од 2 дела – први део истраживања обухвата теренска испитивања јавних простора у сваком од пограничних градова, док други део истраживања обухвата теоријска и

емпиријска истраживања о целокупном стању градова и нивоа друштвене и еколошке одрживости.

Анализа јавних простора обавља се према неколико научних метода, распоређених у неколико фаза. Сваки од три типа јавних простора: градски трг, градски парк и градска чаршија, анализира се посебно, у различитим временским периодима и данима. Испитивање јавних простора обавља се у 2 фазе: Прва фаза истраживања су теренска испитивања. Током теренских испитивања коришћене су методе опсервације и фотодокументације, које представљају активне методе, помоћу којих се прикупљају подаци о сазнању и проучавању дешавања и дејства људи на одређеним просторима у одређено време. Друга фаза истраживања представља евалуацију кључних елемената које јавни простори имају. Метода евалуације обавља се након завршетка прве фазе, након које се праве графички прилози – табеле са утврђеним критеријумима и индикаторима који омогућавају увид у постојеће физичке, социолошке, еколошке и естетске карактеристике јавних простора. Пошто се анализирају 3 типа јавних простора, за сваки тип су урађене посебне евалуационе листе и дефинишу се посебни критеријуми којима се оцењују њихови квалитети.

Осим анализе јавних простора у пограничним градовима, у фокусу истраживања јесте еколошка и друштвена одрживост градова у целини. У сагласности са дефинисаним проблемом истраживања, односно да погранични градови не функционишу према принципима еколошке одрживости, као и постављеним задатком за креирање мера за постизање друштвене и еколошке одрживости градова како би повећали своју конкурентност, приступа се сходно претпоследњој фази истраживања, у којој је као циљ добијање података о постојећим социјалним, еколошким и економским аспектима градова. Паралелно са процесом истраживања јавних простора обрађују се SWOT анализе за сваки град појединачно, у којима се разматрају предности, слабости, могућности и претње различитих политичко-економских, социјалних и еколошких аспеката градова. SWOT анализа је базирана на проучавању и анализи примарне литературе, коју су издале општине, као и локалних економских планова, акционих планова, стратегије за развој и општинских докумената.

Специфични активни (теренски) метод представљао је евалуација јавних простора у градовима. Евалуација је заснована на критериуму за квалитет јавног простора које је дефинисала организација „Пројекат за јавне просторе“ (енг. *project for public spaces*). Дефинисани критериуми организација су били употребљени за израду евалуационих листи који се састоје од 4 аспеката и 27 критериума, према којима се оцењују тргови и паркови у свих 6 пограничних градова у РСМ. Због специфичности градских чаршија као јавних простора у градовима, била је креирана посебна врста евалуације. Евалуација градских чаршија у градовима спроводи се према методологији коју је креирао Јан Гел, познатој као „12 критеријума за квалитет“, а која представља метод и алат за истраживање како корисници доживљавају јавне просторе. Тачније, она се користи да би се проценило да ли различите карактеристике јавног простора могу заштитити кориснике и да ли су ти простори удобни и пријатни људима који у њима проводе време.

У последњој целини докторског истраживања дају се препоруке за унапређивање јавних простора помоћу примене концепта „стварања места“ и смернице за имплементацију нових иницијатива за повећање друштвене и еколошке одрживости градова. Након завршетка свих истраживања, приступа се прво дефинисању адекватног типа „стварања места“ за сваки град, а потом анализирању могућности повезивања свих јавних простора у циљу имплементације нових стратегија „стварања места“ на свим јавним просторима у градовима.

3.4. Применљивост остварених резултата

Резултати истраживања спроведеног у докторској дисертацији могу имати широку употребу у пракси у области урбанизма, односно уже области урбанистичког пројектовања кроз:

- Допринос у теоријском проучавању повезаности јавних простора и друштвене кохезије, економске активности и еколошке одрживости, омогућујући основу за даља истраживања у урбанизму, еколошкој и социјалној одрживости;
- Идентификација најбоље активности за јавне просторе, са смерницама за ефикасну имплементацију планова и пројеката;
- Дефинисање смерница за пројектовање и имплементацију урбанистичких пројеката ради побољшања или стварања нових јавних простора намењених за тргове, паркове, пешачке зоне;
- Израда планова развоја који ће садржати одрживо управљање јавним просторима и промовисати инклузивност;
- Побољшавање квалитета и услуга за становнике градова кроз стварање квалитетних места, која су пријатна, функционална и одржива у смислу друштвене интеракције, економског одрживог развоја и заштите животне средине;

Такође, истраживање омогућава смернице за обављање обука и едукација стручних профила и кадрова из области урбанизма и архитектуре, као и других области, са основним задатком планирања и пројектовања јавних простора који омогућују одрживи раст града; такође омогућава повећање јавне свести о очувању и побољшању јавних простора за различите кориснике. Тиме се подстиче активно учешће грађана у организовању, планирању и одлучивању о „заједничким“ просторима.

3.5. Оцена достигнутих способности кандидата за самостални научни рад

Докторска дисертација Дамјана Балкоског показује да кандидат поседује способност за самостални научни рад. На основу адекватно дефинисане теме и предмета истраживања, кандидат је развио специфични методолошки поступак који је омогућио емпиријску проверу претходно постављених хипотеза. На основу критичког прегледа, интердисциплинарног приступа и добро одабране литературе прецизно је дефинисао основне појмове и успоставио теоријски оквир истраживања, обавио систематизацију знања из области урбане географије, одрживог развоја и јавних простора.

Кроз рад на дисертацији, кандидат је показао да добро познаје област урбанизма, да поседује потребна специфична знања из уже научне области урбанистичког пројектовања и области одрживог развоја. Кандидат је демонстрирао вештину примене разноврсних метода истраживања, и показао способност примене и интерпретације резултата.

Комисија је на основу увида у целокупан рад изложен у докторској дисертацији као и на основу научно-истраживачких резултата, уверена да кандидат Дамјан Балкоски поседује неопходна знања и способности за успешан самостални научни рад и да ће на тај начин доприносити развоју савремене теорије и праксе у области Урбанизма, а посебно у оквиру уже области Урбанистичког пројектовања.

4. ОСТВАРЕНИ НАУЧНИ ДОПРИНОС

4.1. Приказ остварених научних доприноса

Основни научни допринос које је кандидат остварио:

Практични допринос:

- основа за побољшање локалног квалитета живота и квалитета животне средине у градовима који су предмет истраживања;
- интензивирање локалног економског развоја;
- заштита животне средине;
- интегрисана употреба обновљивих извора енергије;
- имплементација концепта „стварања места“ у јавним просторима града;
- постизање друштвене одрживости градова
- повећање њихове животности градова и активности помоћу акционих планова за локалну власт, заједницу и становнике.

Методолошки допринос:

- Ефикасна примена теренских метода истраживања;
- Развој метода евалуације постојећег стања јавних простора у градовима, кроз специфичне критеријуме и индикаторе типова јавних простора – градског трга, градског парка, градске чаршије / пешачке улице са трговачко-услужним делатностима;
- Формирање нових модела за примену ‘стварање места’ на јавним просторима.

Методологија истраживања примењена у овој дисертацији се може користити и за будућа истраживања, а стечено ново знање може пружити основ за даљи развој методологије у урбанистичком пројектовању јавних простора и стварања места који ће бити у функцији унапређења квалитета живота и урбаног развоја.

4.2. Критичка анализа резултата истраживања

У докторској дисертацији кандидата Дамјана Балкоског примењује се више научних метода истраживања, од анализе садржаја релевантног теоријског оквира, до успостављања аналитичког принципа за истраживање градских простора и њихову ревитализацију. На овај начин истраживање успешно повезује теоријски и практични оквир, у чему се огледа иновативност примене поменутих метода. Истраживањем релевантног теоријског оквира, рад анализира и систематизује знања у областима урбанистичког пројектовања и одрживог развоја.

Допринос ове дисертације се огледа у резултатима који потврђују одлуке о унапређивању јавних простора и свеобухватном функционисању градова, као и повезаности између друштвене, економске и еколошке одрживости. Истраживања могу представљати основу за доношење стратегије развоја, које ће се помоћу акционих планова директно имплементирати у градовима. Истраживања ће потврдити да инвестирање у јавним просторима има позитиван утицај и подстиче урбани развој, социјалну инклузију, економски раст и заштиту животне средине. Овим процесима стварају се одрживи градски простори за становнике и посетиоце градова.

Истраживање и његов значај садржани су у аспектима у којима се:

- омогућава коришћење података и закључака који ће се примењивати у локалним политикама и урбанистичким плановима за развој градова и у доношењу одлука које ће допринети унапређивању јавних простора и њиховој одживости;
- доприноси теоријском проучавању повезаности јавних простора и друштвене кохезије, економске активности и еколошке одрживости, омогућујући основу за даља истраживања у урбанизму, еколошку и социјалну одрживост;
- подстиче организовање јавних дебата и догађаја о важности јавних простора и одрживом развоју са смеровима за њихово планирање;
- идентификује најбоља активност за јавне просторе и одрживи развој са смеровима за ефикасно деловање на планове и пројекте;
- побољшава квалитет услова и услуга становника градова, што представља главни циљ, који се постиже помоћу стварања места, који су пријатни, функционални и одрживи за подршку успостављању друштвене интеракције, економски одрживог развоја и заштити животне средине;
- опредељује за специфичне и конкретне области у градовима у којима је потребно побољшање или ново стварање места, о чему ће се информисати локалне власти и приватни сектор;
- израђују планови за развој, који ће садржати одрживо управљање јавним просторима који ће промовисати инклузивност;
- врши обука и едукација стручних профила кадрова из области урбанизма и архитектуре, као и других области, са основним задатком за планирање и појектовање јавних простора који омогућују одрживи раст града;
- повећава јавна свест о важности очувања и побољшања јавних простора за њихове кориснике из различитих заједница у граду. Тиме се подстиче и активно учешће корисника и НВО у организовању, планирању и одлучивању о „заједничким“ просторима;
- дефинишу смерови за пројектовање и имплементирање урбанистичких пројеката за побољшање или стварање нових јавних простора намењених за тргове, паркове, пешачке зоне. Када се ови смерови имплементирају у суседна насеља преко границе, омогућиће се, такође, и ефикасна прекогранична сарадња како између пограничних градова, тако и у региону. На тај начин се ствара инклузивни развој и основа за стварање евромикрорегиона између РСМ, Р. Србије, Р. Бугарске и Р. Грчке.

4.3. Верификација научних доприноса

M20 – Радови објављени у научним часописима међународног значаја

Рад у истакнутом међународном часопису (M22)

- M22 Balkoski D.,** Lalovic K., Stupar A., Mihajlov V., Pencic D. (2023) “Opportunities for the Transformation of Border Towns into Sustainable Systems in the Republic of North Macedonia by Applying the Integral Theory”, Sustainability 15(17), 12713, <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/17/12713>

M30 - Зборници међународних научних скупова

Саопштење са скупа међународног значаја штампано у целини (M33)

- M33 Balkoski D.,** Dunovski V., (2023), “Prema zdravim, sigurnim i održivim gradovima”, 27 international conference, Internacionalni univerzitet u Travnik, proceedings of international university Travnik, no.27, issn: 2232-8807
- M33 Ivanovska N. Balkoski D.,** (2022), “Implementation of sports and recreational facilities and impact on the city planning in the city of Strumica”, International Journal of Recent

Research in Arts and Sciences (IJRRAS), vol.14, ISSN: 1857-8128, pp. 44-60, Skopje, RNM.

- M33 Balkoski D.** (2021), “Typological classification of city squares of border cities in the eastern region of the Republic of North Macedonia”, in: Jordan Bojadjev (Ed.), Proceedings ICASEM IBU Conference vol.1, 03-05.06.2021, pp. 55-65, Skopje, RNM. ISBN 978-608-4868-17-0
- M33 Koneska T., Balkoski D.** (2020), “Analysis of the cultural characteristics of the Old Skopje Bazaar using Integral theory”, International Journal of Recent Research in Arts and Sciences (IJRRAS), vol.11, ISSN: 1857-8128, pg. 74-91, Skopje, RNM.
- M33 Balkoski D.** (2020), “Post COVID-19 Urbanism: Establishing Modular Dimensions when Designing New Urban Spaces”, ICASEM IBU Conference, 04-06.06.2020, Skopje, RNM
- M33 Balkoski D, Ivanovska N.** (2020), “Analysis of urban-traffic deficiencies in the city of Strumica and proposal project of a new bicycle traffic system“, International Journal of Recent Research in Arts and Sciences (IJRRAS), Skopje, RNM.

Саопштење са скупа међународног значаја штампано у изводу (M34)

- M34 Balkoski D., Stupar A.,** (2023), “Decline or Growth? (Re) considering the Development Patterns of the Border Towns in the Republic of North Macedonia”, at ISUF2023 Praxis of urban morphology, Conference Proceedings Part II, ISBN- 978-86-7924-342-3, Belgrade, R.Serbia
- M34 Balkoski D, Vanista Lazarevic E.** (2021), “Directions for urban regeneration od border towns in the Republic of North Macedonia for achieving sustainable development”, Modernisation and globalization, new paradigms in architecture, city and territory, IFAU Tirana, R. Albania, pp. 248-254. ISBN: 978-88-6542-815-3

5. ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

На основу прегледа и анализе дисертације кандидата Дамјана Балкоског, Комисија констатује да је дисертација написана у складу са одобреном темом, да испуњава научне критеријуме и пружа допринос научној области Урбанизам, и посебно ужој научној области Урбанистичко пројектовање, кроз успостављање научних основа за анализу и евалуацију постојећег стања јавних простора, развој оригиналне методологије урбане анализе за испитивање адекватности примене у специфичном урбаном контексту као и развој нових модела за унапређивање јавних простора и постизања одрживог развоја градова и региона. Комисија констатује да су структура дисертације, проблем и предмет истраживања, примењени научни методи и научне хипотезе у складу са пријавом теме за коју је Универзитет у Београду дао сагласност. Утврђује се да докторска дисертација у потпуности задовољава научне критеријуме, како у погледу квалитета и научне аргументације тако и у погледу остварених резултата, научних доприноса и применљивости добијених резултата.

Комисија закључује да је кандидат способан за самостални научно-истраживачки рад, што потврђује његово научно-истраживачко искуство стечено кроз рад на самој дисертацији, и верификовано бројним научним радовима из области архитектуре и урбанизма који су публиковани у међународним научним часописима и презентовани на међународним конференцијама.

У складу са наведеним, Комисија предлаже Наставном и научно-уметничком већу Архитектонског факултета да се докторска дисертација под називом „Примена концепта ‘стварања места’ у процесу одрживе урбане трансформације пограничних градова Републике Северне Македоније“, кандидата Дамјана Балкоског, мастер инжењера урбанизма, прихвати, изложи на увид јавности и упути на коначно усвајање Већу научних области грађевинско-урбанистичких наука Универзитета у Београду.

У Београду, 09.05.2024. године

Чланови Комисије

Др Александра Ђукић, председник Комисије
редовни професор Универзитета у Београду, Архитектонског факултета

др Владимир Михајлов, члан Комисије
ванредни професор Универзитета у Београду, Архитектонског факултета

др Дивна Пенчић, члан Комисије
редовни професор Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопље, Филозофског факултета